

AÇIKLAMALAR

MATTA

1:1 Mesholunmuş. Önceki çağlarda peygamberlerin ve kralların başına yağ dökülür, bu insanlar çağrıldıkları işe böylece atanırdı. Bu uygulama onların Tanrı hizmetine getirildiğini belgelerdi. İsa'yı kurtarıcı atayan Tanrı O'nu kendi Ruhu'yla ve güçle meshetti. Bu nedenle O, **Tanrı'nın Mesih**'idir (*bkz. Habercilerin İşleri 10:38*).

1:21 Yehoşua. 'Tanrı kurtarır' anlamını taşır. Bu adın kısaltılmışı İsa'dır. İsa adı İbranice ve Yunanca'da rastlanmayan apayrı bir halk kullanımudur.

1:21 İsraililer kendilerinden Tanrı halkı diye söz ederdi. Bu nedenle onlara kısaca **Halk** denirdi; Onlar ulusları **Halk** olarak görmezdi.

2:1 Herodes olarak bilinen kralların ilki. Büyük Herodes diye tanınan bu adam İ.Ö. 40-4 yılları arasında Roma imparatorunun desteğiyle **Yahudiler'in Kralı** olarak egemenliğini saptadı (*bkz. 14:1; Habercilerin İşleri 12:1*).

2:4 Yahudiler arasında ruhsal yasaları korumakla görevlendirilenler. Yasalarla uğraşan yorumcular. Bunlar yeni yetişen kuşaklara ruhsal yasanın gereklerini ve uygulandığını öğretirdi.

2:11 Yeni doğan çocuğa sunulan bu üç armağandan **altın** O'nun hükümrانlığını, **günlük** –tütsü olarak kullanılan bir çeşit ağaç sakızı– Tanrı yanından başrahibimiz olarak gelişini, **mür** –lavanta yapımında kullanılan bir çeşit sarı ağaç sakızı– ise İsa'nın kurbanlık kuzu olmaya geldiğini anlatır. Mür cesetlerin gömülmeye hazırlanışında kullanılırdı.

2:22 Herodes'in büyük oğlu II. Herodes: Yalnız iki yıl krallık edebildi.

3:1 Bu ad gerçekte Yuhanna'dır. Arapça'da Yahya diye tanındığından, Yahya adı kullanılmıştır.

3:2 Yaratan'ın oluşturduğu barış, düzen, esenlik ortamı, İsa'nın gelişiyile kişiye sunulan ve iç yaşamda etkisini belirten Tanrı hükümrانlığı. Mesih'in yeniden gelişinde tüm evreni kapsayacak.

3:7 Yahudiler'in önde gelen dinsel topluluğu. Çok tutucu ve biçimciydiler. Harflere ve törelere her ayrıntıda bağlılıklarıyla tanınırlardı.

3:7 Yahudiler'in öbür dinsel topluluğu. İnanç konularını zamanın koşullarına uydurarak yorumlardı. Melekleri, ölümden dirilişi, son yargıyı tümünden yadsırlardı.

3:11 Yahya'nın insanları suyla vaftiz etmesi (*bkz. Matta 3:11; 13:24; Habercilerin İşleri 1:5; 18:25b; 19:3*), Mesih bağlılarına uygulanan vaftizden ayrımlıdır (*bkz. Matta 28:19; Markos 1:4; Romalılar 6:2-5; Koloseliler 6:12*).

4:15 Diri Tanrı'ya tapınmayan, yalancı tanrılara bağlı insanlar için kullanılan bir söz.

4:19 İnsan avcıları: İnsanları günahattan dönüğe çağırmaya, Tanrı'ya bağlanmaya yöneltenler.

4:23 İncil, Evangelion. İncil sözü halk dilinde alışılmış Arapça bir kullanımdır. **Sevinç Getirici Haber**, Yunanca **Evangelion**'un öz anlamıdır.

5:1 İsa bölgenin dağlık olmasından yararlanarak topluluklara buradan sesleniyor. Eski amfiteatrlar da dağ yamaçlarında yapılır, böylece topluluklara seslenme kolaylığı sağlanırdı.

5:1 İsa on iki öğrenci seçti; onlara özel yetkiler verdi, onları **Sevinç Getirici Haber**'i yaymaya gönderdi. İsa'nın öğretisini benimseyen O'nun öğrencisidir. Öğrenciler için kullanılan öbür adlar **Haberci, Havari, Resul, Elçi**'dir (*bkz. 10:1-4*).

5:22 O zamanlar İsrail ülkesi Roma egemenliği altındaydı. İsraililer'in işlerine bakan yetmiş kişilik bir **İhtiyar Kurulu (Sanhedrin)** vardı. Toplumun ileri gelenlerinden oluşan bu kurulun yetkilerini Romalılar çizerdi.

5:27 Evlilik dışı cinsel bağlantı ile **rasgele cinsel ilişki**, Yunanca aslında iki ayrı kullanımdır: **Moiheia** ve **Porneia**. Birincisi zina anlamına, ikincisi ise evli olmayanların birbiriyle düşüp kalkması anlamına gelir. Bunların Türkçe'de tam karşılığı yoktur.

5:46 İsrail ülkesini yönetiminde tutan egemen Romalılar yararına yurttaşlarından vergi toplayan işbirlikçi azınlık. Matta bu kuşaktandı (*bkz. 10:3*). Halk onları sevmezdi. Tutumları kaba, davranışları kapkaççıydı (*bkz. Luka 3:12,13; 18:10-14; 19:1-10*).

6:24 Mammon: Yeryüzündeki geçici varlığı ve zenginlikleri simgeleyen bir yalancı tanrı (*bkz. Luka 16:9; 11:13*'teki açıklamaya).

8:4 Tapınakta Tanrı'ya sunular sunmakla görevli kişi. Cüzamlının paklandığını belgelemeye yetkili din adamı (*bkz. Levililer 13:49; 14:2-32*).

8:20 İsa kendisini **İnsanoğlu** diye adlandırır. Tüm insanlığı temsil eden İyi İnsan.

9:8 Topluluğun karşısında kimsenin yapamadığı işleri yapan bir insan vardı. Bu, halkı korkuttu. Böylesi yetki ancak Tanrı'yla ilgili olabilirdi.

9:15 İsa soyut bir açıklamayla kendisinin **Güvey**, inanlılarının da **düğün çağrılıları** olduğunu bildiriyor. Soyut dille somut gerçekleri tanımlama sanatı İsa'nın göksel değerleri öğretmek için her vakit kullandığı bir yöntemdir. Soyut dilin anlamına girmeden

İsa'nın sözlerini kavrayabilmek güçtür (bkz. Matta 25:1-12; Yuhanna 3:29; II.Korintoslular 11:2; Efesoslular 5:24-27,32).

9:30 İsa'nın amacı mucizeleriyle gücünü kanıtlamak değildi. Bu nedenle, olaylar dizisinin çevreye yayılmasını yersiz ve gereksiz buluyordu.

10:4 Roma egemenliğine karşı eylemi gerekli sayanlar. Bunlar kurdukları bir örgütle Romalılar'a karşı direnişi yürütmekteydi. Öğrencilerini yepyeni bir ilişkiye yönelten İsa onları toplumun her kesiminden seçmişti: Balıkçılar, gümrük vergisi toplayanlar, devrimciler, bir de İsa'yı ele veren Yahuda. Bunların on biri sonuna dek İsa'ya bağlı kaldı ve Sevinç Getirici Haber'i yaydı.

10:15 Tanrı taşkın günahları yüzünden Sodom ile Gomorra'yı gökten ateş göndererek yaktı (bkz. Yaratılış 19. bölüm). Yaratan'ın son yargılaması öncekilerden sert olacak.

10:22 İ.Ö. 164'te Antiokus Epifanes tapınağı murdarlaştırmıştı. Sonradan Yahuda Makabeus onu yeniden onararak Tanrı'ya adadı. Bu yıldönümü daima coşkuyla kutlanırdı.

10:36 İsa'ya iman en yakın kişilerin bile arasını açabilir (bkz. ayet 21,22).

10:38 Soyut kullanımın belirgin örneği. Burada haç elle tutulan, gözle görülen tahta maden ya da taş parçası değildir; haç işkenceleri, baskıları, saldırıları, bunalımları, ölümü betimler (bkz. 16:24; Galatyalılar 6:14).

10:39 Canın gerçek mutluluğu onu yitirmeye hazır olmaktadır. İsa bu ilkeyi şu canlı simgeyle anlatıyor: "Doğrusu size derim ki, buğday tanesi yere düşüp ölmezse, tek başına kalır. Ama ölürse bol ürün getirir" (Yuhanna 12:24).

11:13 Yahya'ya dek tüm peygamberler Mesih'i açıkladı. İsa Mesih Tanrı hükümrانlığını insanlara yaydı, bireyleri ona çağırdı. İsa simgesel dille her engele ve baskıya karşın ruhsal hükümrانlığın sürekli olarak yayıldığını, değerlendirmesini bilen kişilerce bulunduğunu belirtiyor.

11:14 Yahya'nın gelişinden dört yüz yıl önce, Tanrı Eski Antlaşma'da onun İlyas Peygamber andırışında geleceğini ve Mesih İsa'nın habercisi olacağını açıkladı (bkz. Malakya 3:1; 4:4-6).

11:23 Eski Antlaşma çağında **Şeol (Hades)**, ölülerin toplandığı yer olarak tanınırdı. Yeraltındaki bu yere kapatılan günahlılar bir daha oradan çıkamazdı (bkz. Yeşaya 57:9; Eyub 11:8; Amos 9:2).

12:1 Şabat (Cumartesi) –haftanın yedinci günü– Yahudiler'in dinlenme ve tapınma günüdür. O gün hiçbir işe el sürememek bıktırıcı bir alışkanlık olmuştu.

12:5 Rahipler her Şabat günü kurban keserek gerekli sunuları sunar, böylece çalışma yasağına uymamış olurlardı (bkz. *Çölde Sayım 28:9,10*).

12:18-21 İsa'nın yeryüzünde kimseye kötülük etmeden engin yüreklilikle sürdürdüğü hizmeti yaklaşık yedi yüz yıl öncesinden haber veren tanrısal peygamberlik sözü.

13:52 Göksel hükümlerliliği olumlu yolda değerlendiren dinsel yorumcu, Eski Antlaşma'nın ruhsal zenginliğini ve Yeni Antlaşma'nın barışsal düzenini yaşamında yansıtır.

14:1 İsa doğduğunda O'nu öldürmeye kalkışan kral **Herodes**'in aynı adı taşıyan torunu **Herodes Antipas**.

14:4 Kral Herodes kardeşi Filippos'un karısı Herodya'yı sevdi, onu kocasından ayırıp yanına aldı. Yahya erdemli davranışla bu kötülüğü kınadı, ikisini de eleştirdi. Kutsallık ilkesiyle, erdemli görüşle Tanrı'ya hizmette bulunan Yahya bu tutumu sonucunda başını yitirdi (bkz. *Luka 3:19,20*).

14:33 Tanrı yetkisiyle yapılabilen işlere tanık olan öğrenciler, İsa'nın Tanrı Oğlu olduğunu açık açık bildirdiler (bkz. *11:27*).

15:2 Ellerden başlayarak, bardağa çanağa varıncaya dek bütün bu yıkamalar temizlenmekle değil, töreleri görenekleri uygulamakla ilgili biçimsel alışkanlıklardı.

15:22 Yahudi olmayan. Yahudi halkının ruhsal hakları dışında kalan.

15:27 Bu ilgi çekici olay ve konuşma uluslardan gelen bir kadının etkin imanını belgeledi. İsa böylesi saf saltık iman olanın Tanrı'nın kayrasından ve iyiliğinden yoksun bırakılamayacağını vurguladı.

16:4 Bu istek daha önce bildirilmişti (bkz. *12:38-41*). İsa yine aynı yanıtı veriyor. Bu insanların tüm merağı bir belirti seyretmekti. Belirtilerin en görkemlisi olan –Yunus olgusuyla tanımlanan– İsa'nın ölümünü ve üçüncü günde dirilişini görecekler, ama buna inanmayacaklar.

16:18 Petros adının anlamı Kaya'dır. İsa bu adı bir simge niteliğinde kullanarak, ileride olacak bir gerçeği açıklıyor.

16:18 Kilise'nin anlamı **Çağrılanlar Topluluğu**'dur. Kilise bir yapı değil, yeryüzünü dolduran Mesih inanlılarının toplumdur.

16:28 İsa ölümünden önce ve dirilişinden sonra öğrencilerinden bazılarına gelecek hükümlerliliğinin ilgi çekici görünümünü açıkladı. Bu bildiriye izleyen olay bunların ilkidir.

17:3 Musa'yla İlyas: Eski Antlaşma çağının en güçlü, en yetkili iki peygamberi.

17:9 Tanrı'nın üç öğrenciye açıkladığı görkem, ölümler arasından dirilecek olan İsa'ya ilişkin özel açıklamaydı. O'nun dirilişine dek hiç kimseye bildirilmeyecekti.

17:12 Yahya'nın gelişinden yaklaşık dört yüz yıl önce Eski Antlaşma'da onun İlyas peygamber andırışında geleceği, İsa'ya öncülük edeceği açıklandı (*Malakya 3:1; 4:4-6*). Yahya'nın yaşamı İlyas peygamberin karşılaştığı baskıları ve saldırıları akla getirir. Tıpkı İlyas gibi, Yahya da insanların kinine uğradı, aşağılandı, sonunda da öldürüldü (*bkz. 14:1-12*). Mesih böylece kendisine de her kötülüğün uygulanacağını, sonundaysa öldürüleceğini açıklamış oluyor.

18:24 On bin talant. Talant bir işçinin on beş yılda kazanabileceği paraydı.

20:17 Yeruşalim kentinin yüksek bir tepede olması nedeniyle, oraya gitmekten ya da oradan ayrılmaktan **çıkılmak, inmek** diye söz edilir.

20:19 İsa çekeceği işkenceleri, ölümünü, dirilişini, üçüncü kez olarak önceden bildiriyor (*bkz. 16:21; 17:22,23*).

21:11 Topluluğun görüşü peygamber kavramına kısıtlanmıştı. Birkaç gün sonra İsa'nın çarmıha çakılmasına tanık olacaklar, O'nu açıklanan Kurtarıcı olarak görecekler.

21:45 İsa'nın çarmıha çakılmadan önce anlattığı bu soyut olay, peygamberlikle ilgili tanımlamadır. Tanrı dinsel yöneticileri topluma ilişkin ruhsal sorunlardan sorumlu tuttu. Ama onlar buna aldırmadı. Uyarıcı olarak gönderilen peygamberlere çok sert davrandılar. Oysa sorumluluklarını karşılamak zorundaydılar. Tanrı peygamberlerden sonra yeryüzüne Oğlu'nu gönderdi. O'nu öldürdüler. Sonunda Tanrı bu insanlardan her yetkiyi çekip aldı. Anlatılanları duyanlar somut gerçeği kavradı, İsa'ya karşı taşkınlıkla homurdandılar.

22:16 Roma uydu, kral Herodes'e bağlı işbirlikçi partiden olanlar. Bunlar, "Senin düşmanın benim düşmanımdır" ilkesine uyararak din biçimcisi Ferisiler'le İsa Mesih'e karşı elbirliği ettiler; ayrımlarını unuttular.

22:17 İ.Ö. 31 yılında, İmparator Avgustus'un yengisiyle başlayan ve Neron'un ölümüyle (İ.S. 68 yılı) sonuçlanan dönemde Roma imparatorlarına verilen ad.

22:17 Ferisiler'in öne sürdüğü sorunun ne denli kurnazlıkla tasarlandığı belirgindir. Sözü edilen vergi zorunluluğu genellikle uygulanmıyordu. İsa onlara, "Vergiyi ödeyin" derse, kendisini işbirlikçilikle suçlayacaklardı. "Hayır, vergiyi ödemeyin" dese, bu kez O'na düzeni bozucu diyeceklerdi.

22:19 Bir dinar. İsa'nın kendine özgü yanıtı tümünü susturdu ve bireyin devlete karşı yükümlülüğünü açığa çıkardı

23:5 Başta ve kolda taşınan, üstünde ayetler ya da dualar yazılı bağlar. Eski Antlaşma'daki bir buyruktan doğan bu alışkanlık, İsa'nın kesinlikle suçladığı biçimsel bir

gösterişe dönüşmüştü. Başlangıçta verilen buyruk simgeselken biçime, kupkuru ananelere eğilimli din kuşaklarınca yozlaştırıldı. Tanrı Eski Antlaşma'da şöyle buyurmuştu: *"Bu sözlerimi yüreğinize ve canınıza koyacaksınız. Simge niteliğinde onları elinizin üstüne bağlayacaksınız ve gözlerinizin arasında alın bağı olacak"* (Yasanın Tekrarı 11:18). Tanrı'nın verdiği bu ruhsal buyruğun göreneksel bir batılıcılığa dönüştürülmesini İsa kesinlikle kınadı.

23:5 O çağın giysilerinde, eteğin dört kenarında bulunan saçak püskülleri. Bunlar simgesel olarak Tanrı buyruklarını unutturmamayı amaçlıyordu. Oysa biçim ve töre meraklıları onları gösteriş için sergilemek yolunu tuttu (bkz. Sayılar 15:37-41).

23:23 Kazancın ve varlığın onda birini Tanrı'ya ayırmak ilkin İbrahim'e buyrulan çok eski bir yükümlülüktür (bkz. Yaratılış 14:20; 28:22). İsa bu alışkanlığın yanı sıra önem taşıyan ruhsal yükümlülükleri vurgular.

25:15 Efendi ilkin beş, ikincisine iki, üçüncüsüne bir talant verdi. Bugünkü altın karşılığıyla bir talant yaklaşık bir çubuk altın olarak değerlendirilir (bkz. 18:24).

26:1-2 Passah kutlayışında İsraililer Tanrı buyruğuyla Mısır'da kölelikten kurtulurken, kapı süvelerini kanla sıvamak için sundukları kurbanı anarlardı (bkz. Mısır'dan Çıkış 12). İsraililer'in Passah'ı kutlayışı, Nisan ayında dolunayı hemen izleyen Şabat'a rastlar.

26:17 İsraililer Mısır'da kölelikten kurtulurken, ivedilikle ekmeklerini mayasız hamurla pişirdiler. Bu tarihsel olay çağlar boyu tüm kuşaklarca bir anı niteliğinde kutlanmaktadır (bkz. Mısır'dan Çıkış 12:18-20).

26:24 Kötülüğü yeğleyenin kişisel sorumluluğu belirtiliyor (bkz. 18:7).

26:39 Günahsız İsa'nın günahlı sayılması. Günahlılar yerine günah olması, en kötü günahlı gibi çarmıha çakılması. Özü kutsallık olan İsa'ya işkenceden ve bedensel ölümden çok daha ağır gelen buydu.

26:53 Lejyon sözü ilkin Roma askeri kıtası için kullanıldı. Bu kıtanın sayısı yaklaşık altı bin askerdi.

27:16 Bar-Abbas Yeruşalim'de ayaklanmaya katılmış, adam da öldürmüştü. Ölüm yargısı giyen bu suçlunun kurtulması olanaksızdı. Herkes onun suçluluğunu biliyordu. İsa'da ise kimse bir suç bulamadı. Ama ölüm yargısı giyen serbest bırakıldı; İyi İnsan ölüm yargısı giydi.

27:32 Kuzey Afrika'nın önemli bir kenti.

27:45 Güneş tutulması değil.

27:51 Tapınağın **heykel** diye bilinen cemaat bölümünü, **debir** denen ve en kutsal yer olan, sadece başrahibin, o da yılda bir kez kurbanın kanını getirerek girebildiği iç bölümden ayıran özel perde (bkz. Mısır'dan Çıkış 26:31-33).

27:52 Ölüm **Uyku** olarak anlatılır. Ölümler de **Uyuyanlar** diye. Bu, ölümlerin son dirilişi değil, özel bir diriliştir.

27:62 Hazırlık Günü: Cuma. Kutsal Gün olan **Şabat**'tan (Cumartesi) önceki gün. Yahudiler'in **Şabat**'a gerekli hazırlıkları yaptıkları gün. Çünkü **Şabat**'ta hiçbir iş görmemeleri gerekirdi.

27:65 Konu edilen kolcular başrahibin buyruğu altındaki Yahudiler'di. Valinin buyruğundaki askerlerse Romalı'dır (bkz. 27:27).

28:1 Haftanın ilk günü: Pazar. İsa'nın ölümler arasından dirilişi Pazar sabahı oldu. Bu yüzden Mesih inanlıları bu günü tapınmaya ayırır, onu Rabbin günü olarak anarlar (bkz. *Vahiy 1:10*)

28:19 İsa Mesih'e iman eden birey O'nun ölümü ve dirilişiyle özdeşliğini betimlemek için Baba, Oğul, Kutsal Ruh adına suya gömülerek, başka bir inanlı tarafından vaftiz edilir (bkz. *Romalılar 6:2-5*).

MARKOS

5:9 5000-6000 kişilik bir Roma asker topluluğu. Cinlerin ne denli kalabalık olduğunu, adamın kişiliğini nasıl çaldığını betimleyen bir durum (bkz. *Matta 26:53*'teki açıklamaya).

9:49,50 Soyut kullanımda tuzun koruyan, tat veren, susuzluk getiren bir nesne olmasıyla ilgili gerçek. Mesih'in inanlılarına verilen buyruk şudur: "*Sözünüz her zaman cana can katar nitelikte ve tuzla tatlandırılmış olsun*" (*Koloseliler 4:6*). Tanrı Eski Antlaşma'da tuzu antlaşma simgesi olarak tanımladı, sunuların tuzlanmasını buyurdu (bkz. *Levililer 2:13; Çölde Sayım 18:19; Hezekiel 43:24*). Herkesin ateşle tuzlanacağına değinen İsa, inanlılarının baskılara, saldırılara uğrayacağını, bu çetin denenmelerin Mesih'e bağlılığı pekiştireceğini ve konuya bambaşka bir boyut katacağını soyut dille bildiriyor.

10:38 Soyut teknikle konuşan İsa çarmıha çakılmasını ve ölümünü içilmesi güç bir bardak, katlanılması çetin bir vaftiz niteliğinde tanımlıyor. Soyut tekniğe alışkın olmayanın bu gerçekleri kestirebilmesi Tanrı'ca aydınlatılan bilgiyi gerektirir.

12:26 Horeb Dağı'nda (Cabel Musa, Sina Dağı) hiç tükenmeyen ateşle yanan çalının ortasında Tanrı'nın Musa'ya görünerek, "*Durduğun yer kutsal topraktır*" dediği, kendisini İbrahim'in, İshak'ın, Yakup'un Tanrısı olarak tanımladığı olgu (bkz. *Mısır'dan Çıkış 3:1-6*).

15:44 Çarmıha çakılanların ölmesi genellikle çok uzun sürerdi. Bundan daha işkenceli bir ölüm cezası düşünülemezdi. Kimi vakit asılanların bacaklarını kırarak ölümü ivedileştirmeye çalışırlardı (bkz. *Yuhanna 19:31-33*).

LUKA

1:4 Yazar Luka yüksek eğitim görmüş bir hekim, aydın bir insandır. İsa'nın dünyaya geldiği çağın klasik bir bilgini, geniş çapta gezmiş görmüş bir gözlemcisidir. Pavlos'un en yakın iş arkadaşı, haber gezilerinde yoldaşdır. Gerçek bir Tanrı bağılısı olduğundan, Tanrı Haberi'ni insanlara açıklamak için özel yetkiyle donatılmıştır.

Teofilos ise İsa Mesih'in yeryüzündeki yaşamı, öğretisi, eylemleriyle yakından ilgilenen bir düşündürdür. Doktor Luka'yı İsa'nın doğumu, tanrısal Haber'in gelişimi konularında nesnel araştırmaya atayan odur. Böylelikle bu belgenin oluşmasına, tüm dünyaya yayılmasına katkıda bulunmuştur. Parşömen karşılığını kendisi ödemiş olabilir.

1:31 Yehoşua: 'Tanrı kurtarır' anlamında kullanılan İbranice adın kısaltılmışı, İsa'dır. Bu bir halk kullanımıdır.

2:35 Tanrı esinlemesiyle peygamberlik eden Simeon, İsa'nın hem kurtarmaya hem de yargılamaya geldiğini belirtiyor. O'nun haçlanışı sonucunda annesi Meryem'in duyacağı derin acıyı da bildiriyor.

2:49 İsa'nın kendisini Tanrı'nın Oğlu diye tanımlamasını, Tanrı'nın da O'na, "*Sen sevgili Oğlum'sun, Sen'den hoşnudum*" (3:22) demesini başlangıçta Meryem'le Yusuf bile anlayamamıştı. Yusuf Meryem'le nişanlıyken Tanrı buyruğuyla İsa'ya gebe kaldığında, Meryem çocuğunun kimliği konusunda kavrayamadığı birçok gizle karşılaştı, bunlarla boğuştu.

9:53 Samiriyeliler'le Yahudiler arasında birbirini çekememezlik çok eski ve derin bir yaraydı.

9:60 Mesih'in çağrısı kesin ve belirgindir. Ruhsal yaşama kavuşan, ruhsal yaşamı kavrayamayandan ayrımlı davranır. Mesih ruhsal yaşamı olmayanları **ruhsal ölü** diye nitelendirir. Belki bu adamın babası daha ölmemişti bile. Babasının ölümünü bekleyip ondan sonra İsa'ya katılmayı amaçladı. Mesih'in **ardım sıra gel** çağrısı şimdiki anı kapsar. Yarın geç olabilir. Yazar Luka'nın konuya aldığı üç ayrımlı olay (*Luka 9:57-62*) aynı gerçeğe ışık tutar. Mesih her inanlıdan mazeret tanımayan bağlılık ve hizmet bekler.

10:32 Yahudiler'in rahipler ve dinsel görevliler sınıfı. Musa'yla kardeşi Harun, İsrail'in on iki kolundan Levi soyuna bağlıdır. Din görevlisinin bu adamın yardımına yetişmesi gerekirken o sıvışıp gidiyor.

10:33 En sıcak, en içten ilgiyi bir yabancı gösteriyor. Mesih'in insanlığa duyurduğu gerçek, sadece yurttaşın insan kardeş olarak benimsenmesinden çok öteye gider (*bkz. Matta 5:43-48*).

11:38 Bu yıkanma temizlenmekle ilgili değildi. Törelere, görenekleri uygulamakla ilgili olan bir alışkanlıktı.

11:42 Kazancın ve varlığın onda birini (yüzde onunu) Tanrı'ya sunmak, ilkin İbrahim'e buyrulan çok eski bir yükümlülüktür (*Yaratılış 14:20; 28:22*). İsa bu alışıklığın yanı sıra önem taşıyan ruhsal yükümlülükleri belirtti.

12:25 Başka bir deyişle İsa şunu anlatır: *"Kaldı ki, içinizden hanginiz kaygılanmakla yaşam süresine bir tek gün ekleyebilir?"*

15:8 On drahmi. On parça gümüşten oluşan bir gerdanlık. Düğün için çeyiz çemen olarak bilinen bu gerdanlık eksilirse kadın evlenemezdi.

16:9,11,13 Zenginlik ilahı, Haksız Mammon. İsa bu çarpıcı simgeyle maddeciliği kınıyor. *8:14*'te konuyu somut dille geniş çapta aydınlatıyor (*bkz. Matta 6:24*). Bu söz Kildanice'den türevdir. Anlamı: **Güvenilen nesne.** Tanrı'ya karşı direnen yersel iştah (*bkz. Filippililer 3:19; Matta 6:24*). Aslında, hakka saygısı olmayan zenginlik ilahı olarak bilinir.

17:21 Tanrı'nın insanlığa atadığı hükümler İsa bu soruyu soranların ortasında duruyordu.

22:32 İsa Petros'un kendisiyle ilişkisini kesinlikle yadsıyacağını, sonra da bu yüreksizliğinden derin pişmanlık duyarak yeniden Mesih imanına döneceğini önceden bildiriyor.

22:38 Bu konuşmada İsa efendilerini yitirecek olan öğrencilerin üzüntüyle dolu duygularını açığa vuruyor. Onlar acaba kılıç mı, yoksa başka şeyler mi gerekli diye kafa yorarken, O, *"İşte sizin kaygınız budur!"* diye içlerindeki yersiz düşünceleri iğneliyor.

22:66 Yahudiler'in ileri gelen görgülü yaşlı yetmiş kişiden oluşan en üstün ve yetkili dinsel-ulusal kurulu (*bkz. Mısır'dan Çıkış 24:1; Çölde Sayım 11:25; Matta 5:22; Habercilerin İşleri 4:5; 22:5*).

23:54 Yahudiler'in Şabat (Cumartesi) günü Hazırlık (Cuma) akşamı güneşin batmasıyla başlar.

YUHANNA

1:4 Işık sözü İsa Mesih'le ilgili olarak kullanılır. Bu yazıda yirmiden çok kez geçer. İsa'nın **Işık** olarak geleceğini Eski Antlaşma peygamberleri bildirir. Yeşaya şöyle der: *"Karanlıkta yürüyen halk parlak bir ışık gördü. Koyu karanlığın sardığı ülkede oturanlar üzerine ışık doğdu"* (*Yeşaya 9:2*).

1:14 İnsan bedeni kuşanıp yeryüzünde konut kurdu. Bir insan gibi yaşamaya geldi.

1:25 Yahya'nın insanları suyla vaftiz etmesi (bkz. *Matta 3:11; 13:24; Habercilerin İşleri 1:5; 18:25b; 19:3*), Mesih bağlılarına uygulanan vaftizden ayrımlıdır (bkz. *Matta 28:19; Markos 1:4; Romalılar 6:2-5; Koloseliler 6:12*).

1:45 İsa Mesih erden kız Meryem'den doğdu. Doğal babası olmayan İsa'yı halk 'Yusuf oğlu' olarak anardı. Konuyla ilgili daha geniş bilgi için (bkz. *Matta 1:18-21, 24,25; Luka 2:22,48; 3:23*).

2:11 Belirti, mucize: Yaratıkları aciz bırakmak. İsa'nın yüceliğini gösteren eylemler dizisi.

2:21 İsa tanım diliyle bedenini, içinde Tanrı Ruhunun barındığı tapınak diye anlatır.

7:2 Ekim'de gelen bu kutlamada Yahudiler Sina Çölü'nde kırk yıl başıboş dolaştıklarını anmak amacıyla çadır kurar, bir hafta süreyle çadırlarda yaşarlardı (bkz. *Levililer 23:34*).

7:27 Yahudiler'in düşüncesinde, Mesih'in yoktan ortaya çıkacağına ilişkin bir inanç varsayımı dolaşırdı (bkz. *Matta 24:26*).

7:35 Yunanlılar arasında yaşayan ve onların dilini kültürünü benimseyen Yahudiler.

7:38 Eski Antlaşma peygamberleri bunu belirtti (bkz. *Yeşaya 58:11; Hezekiel 47:1; Yoel 3:18; Zekarya 14:8*).

9:22 Kişiyi merdut (kovulmuş) sayıp aralarından atma eylemi (bkz. *ayet 34*).

11:49 Başrahiplik hakkı Romalı valinin kayırcılığı ve arkacılığıyla kazanılan, sık sık sahip değiştiren bir makama dönüşmüştü.

11:51 Bu din adamı tanrısal esinlemeyle önemli bir gerçeği duyuruyor.

12:31 İblisin yeryüzünde kendine özgü egemenliği kurduğu İsa'nın belirgin öğretisidir (bkz. *8:44; 14:30; 16:11*).

17:17,19 Kutsal kılma, kutsama: Tanrı'nın Mesih inanlısını günahattan kesinlikle ayırıp kutsal yaşam bağılısı kılma eylemi. Özü kutsallık olan Mesih her bakımdan inanlısıyla özdeş oldu, kendisini baştanbaşa Tanrı hizmetine ayırdı. Şimdi Baba Tanrı'dan, kurtuluşa erdirdiği inanlıları kendi kutsallığıyla özdeş kılmasını diliyor.

19:39 Roma litresi: Yaklaşık üç kilo. Sözü edilen bu pahalı kokular ölülerin gömülmesinde kullanılırdı.

21:23 İsa'yı kurtarıcı olarak değerlendiren kadın-erkek birbirini kardeş ve kız kardeş niteliğinde tanır.

HABERCİLERİN İŞLERİ

1:1 Sevinç Getirici Haber'in Luka adıyla bilinen kesimini kaleme alan yazar.

1:2 İsa'nın çağırdığı öğrenciler O'nun dirilişine tanık oldu. İsa onları ve başka inanlıları evrensel müjdeyi yaymaya gönderdiğinden, bunlara **Apostoloi: 'Gönderilenler'** denir.

1:12 Bu ilginç deyim, o çağda Şabat (Cumartesi) günü ne denli yol yürünebileceğini saptamak amacıyla oluşmuştur. Tapınma günlerinde insanın gelişigüzel yolculuğa çıkmasını önlemek için dinsel yorumcular Şabat günü yalnız 2000 gez yol yürünebileceğini saptadı. Bir gez dirsekten orta parmağın ucuna kadar olan uzunluğu simgeler; 54.30 santimetre uzunluğu anlatır. Buna göre 2000 gez 1.086 metre, yani bir kilometreden biraz fazladır (bkz. *Mısır'dan Çıkış 16:29; Çölde Sayım 35:5*).

1:18 Otuz parça gümüş karşılık İsa'yı ele veren Yahuda, bu parayla satın aldığı tarlada kendini astı, ardından da tepetaklak yeri boylayıp can verdi. Bu onun acıklı sonu oldu (bkz. *Matta 27:5*).

1:20 Episkopos, Episkopi: Kilise topluluğunda inanlıların ruhsal bakımıyla yükümlü kişi ve onunla ilgili görev. Sözlük anlamı: **Gözetici**. **Episkopos** hem öğüt verir, hem de kişisel ve genel konularla ilgilenir (bkz. *20:28*).

2:1 İlk ürün arpa demetinin sunu niteliğinde sallanmasından elli gün sonra (bkz. *Levililer 23:15,16*). **Pentekost** elli demektir. Bir Şabat'tan yedi Şabat sonraya düşer. Bu çok önemli bir olgunun kutlama günüydü (bkz. *Mısır'dan Çıkış 34:22; Yasanın Tekrarı 16:10*). Tanrı'nın Sina dağında Musa'ya On Buyruğu vermesi de bu günde kutlanmaya başladı. Haftanın ilk gününe (Pazar'a) rastlayan o gün, Mesih inanlıları kutlama için Yeruşalim'de toplanmıştı.

2:17 Tanrı'dan gelen imgeleme. İnanlının ruhsal varlığında beliren tanrısal açıklama.

2:20 Mesih'in yeniden gelip Tanrı düzenini getirmesi, yüce ve görkemli Gün'dür (bkz. *3:21*).

2:23 Çağdaş insan yasalarını düzenleyen Roma kuşakları, Tanrı'nın doğruluk ve adalet yerasından bilgisizdi. Bu nedenle İsa'nın çarmıha çakılmasını onayladı.

2:27 Eski Antlaşma çağında **Şeol (Hades)** ölülerin toplandığı yer olarak tanınırdı. Yeraltında bulunan bu yere kapatılan günahlılar oradan çıkamazdı (bkz. *Yeşaya 57:9; Eyub 11:8; Amos 9:2*).

2:33 Tanrı Mesih inanlılarına kutsallık bilgisi ve özel güç vermek için Kutsal Ruh'unu göndereceğini peygamberleri aracılığıyla yüzlerce yıl önceden vaat etmişti (bkz. *Hezekiel 36:27-32; Yoel 2:28-32*). İsa Mesih Tanrı'nın bu vaadini yineledi (bkz. *1:4,5; 11:16; Yuhanna 14:15-18,25,26*).

2:46 Mesih'e inananların özelliklerinden biri ortaklaşa yemek yemeleriydi. Varlıklı varlıksız her inanan, kadın ya da erkek hep birlikte oturup bir arada yemek yedi.

3:23 İsraililer kendilerinden **Tanrı Halkı** diye söz ederdi. Bu nedenle onlara kısaca **Halk** denirdi (bkz. *Matta 1:21*).

4:12 İsa Meryem'den dünyaya gelmeden önce Tanrı'nın meleği Yusuf'a şöyle dedi: *"Yusuf bunları düşünüyordu ki, Rab'bin meleği düşünde ona görünerek, 'Ey Davut oğlu Yusuf!' dedi. 'Meryem'i kendine eş olarak almaktan çekinme. Çünkü onda oluşan Kutsal Ruh'tandır. Bir oğul doğuracak, O'nun adını İsa koyacaksın. Çünkü O halkını günahlarından kurtaracak"* (bkz. *Matta 1:20,21*). Bu ad **Yehoşua (YAHWEH Kurtarıcı)** anlamında geçen İbranice sözün halk dilinde kısaltılmış kullanımudur.

4:36 Levi, İsrail'in on iki soyundan biridir. Bu soya bağlı olanlar özellikle rahiplik ve dinsel görevlerle uğraşır.

5:11 Çağrılanlar (Ekklesia). Bir bina ya da yapı değil, ruhsal çağrıyla Tanrı'ya çağrılanların oluşturduğu topluluk (bkz. *Matta 16:18*).

5:13 Tanrı'nın yalan söyleyen Hananya ile karısını yargılaması, çıkarıcılık için yarım gönülle inanlılara katılmanın tehlikeli uğraş olduğunu herkese anımsattı. Bu olgu insanların yüreğine korku ve saygı duygusunu getirdi.

6:1 İnanlılar topluluğu ayrı insanlardan oluşmuştu. Tümü de aynı gelir kaynağından, yani bireylerin mallarını satarak sundukları paradan geçiniyordu. Yahudiye ülkesinden olanlara **Yahudi** denirdi. Başka ülkelere dağılmış olan ve Yunanca konuşan kişilere de **Hellenist** denirdi. Ayrım dil konusundaydı. Bu durum gereksiz bir sürtüşme doğurdu. Tanrı Ruh'undan esinlenen Haberciler bu sürtüşmeyi **Hizmet Görücüler**'i atayarak önledi. Bugün her kilise topluluğunda **Hizmet Görücüler** vardır. Bunlara **Diyakon** denir.

6:9 İ.Ö. 63 yılında Pompeius'un Roma'ya götürüp orada köle olarak sattığı Yahudiler'in oluşturduğu sinagog (toplantı, topluluk). Bu insanlar sonradan özgürlüklerini kazandı ve **Özgürler Sinagogu**'nu oluşturdu. Onlar da Mesih bildirisine karşı çıkanlar arasındaydı.

7:8 Tanrı İbrahim'i kendisine bağlılığa çağırdıktan sonra ona sünneti simge olarak verdi (bkz. *Yaratılış 17:9-12*). Tanrı, *"Bütün erkek çocuklar sekiz günlükken sünnet edilecek"* dedi. Fiziksel sağlığa katkısı olmaktan başka bunun ruhsal önemi vardı. Eski Antlaşma'da sünneti biçimcilikten çıkarmayı amaçlayan Yeremya peygamber şunları yazdı: *"Kendinizi Rab için sünnet edin, yüreğinizin kabuğunu atın. Yoksa işlerinizin kötülüğü yüzünden öfkem ateş gibi parlayıp yanacak ve söndüren bulunmayacak"* (Yeremya 4:4).

7:43 Amon halkının tapındığı bir ilah. **Moloh**'a tapınma çocukların ateşe atılıp yakılmasıyla el ele vermiş, toplumun dokusuna işlemiş hunhar bir uygulamaydı (bkz. *Levililer 18:21; 20:2-5; Yeremya 22:35; II.Krallar 18:17*). Tanrı bu töreyi uygulayanları

Musa aracılığıyla ölüme yargıladı. Buna karşın bazı İsraililer bu puta tapıcı çılgınlığı benimsedi (bkz. *Yeremya 7:31; 19:4,5; Hezekiel 16:21; 23:37,39*). İsrail halkı Babil sürgününden döndükten sonra puta taparlığı kesinlikle bıraktı.

İlah **Refan, Satürn (Zühal)** gezegeniyle ilişkisi olan tarım tanrısıydı. İsrail halkının çölde puta taparlığa özenerek Harun'a zorla yaptırdığı dana, puta tapan toplumların özellikle boğa burcu yönünden yıldızlara tapmasından esinleniyordu. Bu put insan bedeniyle boğa başını birleştiren acımasız bir ilahı simgeleri. **Satürn**'ün **Zaman**'la ilgisi vardı. İnsanın sonunu kararlaştırırdı. Bu kurama inananlar, boğa burcunu izlemek için her densizliğe kalkıştırdı.

7:44 İsraililer Tanrı'nın İbrahim'e vaat ettiği ülkeye giderken sürekli yoldaydılar, tapınakları ne yoktu. Musa Tanrı buyruğuyla halktan armağanlar topladı, gösterilen ölçü uyarınca **Tanıklık Çadırı**'nı kurdu. Çadırın en kutsal yerine On Buyruğu içeren taş levhaları koydular. Orada insanların günahı için kurtulmalık (kurban) kanı sunulurdu.

7:45 Yeşu, Musa'dan sonra İsraililer'i yöneten, onları İbrahim'e vaat edilen Kenan ülkesine getiren önder.

7:58 İsrail yasasına göre, Tanrı'ya sövdüğü öne sürülen kişiyi suçlayacak tanıklar gerekti. İdam yargısı, tanıkların orada bulunması ve doğrudan doğruya yargıya katılmasıyla verilirdi (bkz. *Levililer 24:13-16*). Sonra tüm topluluk yargıyı taşlardı. Stefanos'un İsa'ya inancını sövme sayanlar onu öldürmekte hiçbir sakınca görmedi.

8:16,17 İsa Mesih'e iman edip yeni yaşama kavuşan kadın erkek herkes O'nun Kutsal Ruh'unu alır (bkz. *Romalılar 5:5; 8:9; I.Korintoslular 12:13*). Mesih inancının yayılmaya başladığı dönemde, yeni inanlılara bu önemli sağlayış belirtildi; Haberciler'in öğretisi ve duası ile Kutsal Ruh inanlılara geldi, onlara ruhsal yetki ve güç verdi.

Haberciler'in üstlerine ellerini koymaları üzerine yeni inanlıların Kutsal Ruh'u alması, inanlılar topluluğunun başlangıcında beliren bir olgudur. İnanlılar böylece her yana yaygın ruhsal paydaşlığın birer parçası oldu.

8:27 Eski saray uygulamalarının belirli görevlerindeki erkekler enenir (hadım edilir), böylece erkekliği giderilirdi.

9:2 Başlangıçta Mesih inancı için 'Şu Yol!' diyerek alaya kaçan bir deyiş kullanırlardı. Mesih inanlısı (Hristiyan) adı daha geç kullanıldı (bkz. *11:26*).

9:7 Tarsus'lu Saul'un yücelerden ona görünen ve konuşan Mesih'le karşılaşması; yaşamının bambaşka bir yön alması. Bu olgu Habercilerin İşleri'nde üç kez anlatılır: **1.** Yazar Luka'nın kaleminden (9:1-9), **2.** Pavlos'un kendi ağzından Yahudilerin dinsel kurulu karşısında (22:5-11), **3.** Romalı kral Agrippa önünde (26:12-14).

Bunları dikkatle okuyan, ilk bakışta bazı ayrılıklar görür. Üç anlatının kimlere doğrultulduğuna dikkat edilsin. Okuyucuların, dinleyenlerin özelliği göz önünde

bulundurulsun. Şam yolunda Saul'un dirilen Mesih'le ani karşılaşması, nesnellikten öznelliğe geçen doğaüstü tarihsel-tanrısal olgudur. Mesih düşmanı Saul'u bambaşka bir aşamaya getiren, daima buna değinilen tanrısal sonuçlama. Olgunun üç kez konu edilmesi amaçsız bir yinleme sayılmamalı. 9:7 ile 22:9 arasında göze görünür bir başkalık vardır. Bunlar ikinci sırada kalan ayrıntıdır. Konuda öz olgu düşman Saul'un dirilen Mesih'le karşılaşması, bunun sonucunda yaşamının bambaşka bir yön buluşudur. Herhangi bir olgunun bir kaç kez anlatılmasında araya bazı ayrıntılar girebilir, ama olayda vurgulanan konu nedir? Saul'un dirilmiş Mesih'le yüzyüze gelmesi yaşamının taptaze yönleme girmesi. Öz budur. Okuyucunun dikkati bunlarda odaklanmalı.

9:30 Sonradan Pavlos adını alan Saul o zamanın en önemli kentlerinden biri olan Tarsus'un seçkin kişilerindendi.

10:14 Petros inancının kurallarına sıkı sıkıya sarılan bir Yahudi'ydi. İsraililer'in ne yiyip ne yemeyeceği kendilerine bildirilmişti. Bu çarpıcı görme Petros'u sarstı. Ama Tanrı şaşkırtıcı bir betimleme yoluyla ona ayrımlı bir gerçeği öğretiyordu (*bkz. Markos 7:14-23*).

10:25 Tanrı bilgisi daha gelişmemiş olan yüzbaşı Kornilyos, düpedüz bir insan –yaratık– önünde yere kapanıyordu. Bu yanlış atılım önlendi.

10:45 İnanlılar iki koldan oluşmaktaydı. Bunlardan biri İsrail inancından gelen ve sünnet geleneğine bağlı olanlardı. Ötekilerse, uluslardan gelen ve sünneti uygulamayan **Yunan Hellen** kökenli koldu.

11:20 Hellenistler: Grek dilini kullanan Yahudiler'den oluşan topluluk (*bkz. 6:1; 9:29*).

11:28 Tüm Dünya sözü Roma Dünyası'yla ilgilidir: Akdeniz çevresindeki ülkelerde 41-54 yıllarında Klavdius Roma imparatoruydu. Tarihin belgelediği bu kıtlık belirli yerleri, bu arada Yahudiye ülkesini daha çok etkiledi.

11:30 Presbiteroi (ihtiyarlar): Kilise topluluğunda bilgi ve görgü bakımından ön sırada beliren ruhsal gözeticiler. Bu iki ad aynı anlamda kullanılır: **(Episkopos) Gözeticiler. Diyakonos: Hizmet Görücüler** açıklaması için **6:1**'e bakınız.

12:1 Herodes adıyla bilinen kralların dördüncüsü. Romalılar'ın egemenliğinde krallık eden bu adam Mesih inanlılarına çok ağır baskılar yaptı.

12:19 Roma yasasına göre cezalı kişiyi koruyan asker onu kaçırırsa bu suçu kendi canıyla öderdi.

12:20 Kral Süleyman'ın günlerinden beri bu kentler yiyeceklerini Galile ülkesinden sağlardı (*bkz. I.Krallar 5:9-11*).

13:4 Antakya yakınlarında Samandağı diye bilinen deniz kıyısında o çağın önemli bir iskelesi.

13:8 Elimas: Arapça âlim (bilgin) kelimesinin yozlaştırılmış bir kullanımudur. Bu açık göz adam valinin yanında kalıyor, kendisine güya bilgi veriyordu. Ama akıllı bir insan olan vali, Tanrı Sözü'nü bildirenlerden gerçeği öğrenmek istedi. Bunun üzerine bilgin geçinen büyücü kuşkulandı, kıskandı. İkbali sönmekten, önemini yitirmekten korkarak Barnabas ile Saul'a karşı çıktı. Bu direniş Tanrı'yaydı; ona çoğa mal oldu.

13:16 Yahudiler Roma İmparatorluğu'na yayılmışlar, her yerde sinagoglar kurmuşlardı. Buralarda ruhsal yasa öğretilir ve Tanrı'ya tapınılırdı. Ulusların kendilerine özgü tapınakları vardı. Müjde gezisine çıkan haberciler ilkin sinagoglara uğradı. Çünkü Yahudiler gerçek Tanrı bağlısıydı. Sinagoglara Yahudiler'den başka Tanrı'yı arayan ve O'ndan korkan insanlar da katılırdı. Bunlara **Tanrı'dan Korkanlar** denirdi. Onlar için kullanılan başka bir ad da **Proselit**'tir. Bu ad tanrıbilmezlikten Tanrı'ya dönüş anlamına gelir. Bu insanlar Mesih bildirisine her zaman olumlu tepki gösterdi; çünkü gerçeğin araçlarıydı.

13:20 Tanrı, İsraililer'i Musa'nın yardımcısı Yeşu'nun yönetiminde Kenan ülkesine getirdi ve İbrahim'e vaat ettiği bölgeyi onlara miras olarak verdi. Yöneticileri doğrudan doğruya Tanrı idi. Tanrı topluluğun günlük işlerine bakan **Yargıçlar** atadı. Eski Antlaşma'da HAKİMLER yazısı bu döneme ilişkin olayları canlandıran tanrısal bir belgedir. Yargıçlar dönemi Samuel peygamberin atanmasıyla son buldu.

14:12 Zeus (Jüpiter) tanrıların başı sayılan bu ilahın önemi büyük olmakla birlikte, çeşitli yorumlar uyarınca yerden yere değişirdi. Eski Anadolu inançlarında Zeus ile Hermes her yeri dolaşan iki ilahtı. Uğradıkları yerlerde halk onlardan yararlanmak için birbiriyle yarıştırdı.

Hermes (Merkür) birçok özellik taşıyan bir ilahtı: Tanrıların habercisi, bilgi, yolculuk, ticaret, gençlik ve özellikle söz söyleme ilahı. Mitoloji onu **Zeus** ile **Meya**'nın oğlu sayar. Bu tür hayal ürünü ilahlardan ve onlara bağlı putlardan başka bir şey bilmeyen eski Anadolu halkı, diri Tanrı'nın habercilerini bu hayal ürünü tanrılarla karıştırdı. Bu olay habercilerin puta taparlığı tüm çıplaklığıyla kınayan konuşmayı duyurmalarına yol açtı.

15:5 İlk kilise topluluğunda doğan anlaşmazlık şuydu: Yahudi inancından Mesih'e gelip O'na iman edenler kendi inançlarıyla ilgili ruhsal yasanın, çeşitli tanrısız toplumlardan gelenlere de empoze edilmesini istiyordu. Sünnet edilmek, yiyecek konularını denetlemek, töresel alışkanlıklarla uğraşmak gibi.. Tanrı kayrasının her sorundan önce geldiğini bilen Pavlos, Barnabas ve öbür haberciler Mesih inancının Yahudi töreleri çerçevesinde kısıtlanamayacağını savundu. Ferisilik'ten çıkan, biçimciliğe sımsıkı bağlı kalan kesim bunun tersini savundu. Böylece, gelişmekte olan toplulukta önemli bir yorum ve uygulama ayrılığı başgösterdi.

Antakya'daki topluluğu uluslardan gelenler oluşturuyordu. Bunlar Yahudi törelerine bağlanamazdı. Bu nedenle Antakya'daki topluluk, sorunu görüşmek için Pavlos'la Barnabas'ı habercilerin çoğunluğunu kapsayan Yeruşalim'e, kardeşler topluluğuna gönderdi.

Yeruşalim'deki kilise topluluğu genellikle Yahudi kökenli inanlılardan oluşuyordu. Sonuçta ilginç bir inanç ve uygulama tartişması belirdi. Yeruşalim'de toplanan bu ilk kilise konseyi (İ.S. 50) Tanrı Ruhu'nun esinlemesiyle soruna eğilerek onu belirgin biçimde çözdü. Uslardan iman edenlerin Yahudi törelerini tutmaya zorunlu kılınamayacağı kararlaştırıldı. Mesih'e iman aşamasına dinsel yasalarla değil, kayrasal sağlayışla ulaşılacağı temel iman kuralı niteliğinde saptandı ve Kilise'nin ana öğesi olarak kabul edildi.

15:20 Tanrısı olmayan, puta tapan uluslar yedikleri bütün etleri ilkin kendi tanrılarına sunarlar. Putlara kurban edilmeyen et yenemezdi. İlk kilise konseyi verdiği kararda Mesih bağlısının yalancı tanrılarına sunulan eti kirli saymasını ve bunları yememesini belirtti. Bu konu 29'uncu ayette belirgin biçimde özetleniyor.

15:29 Birinci yüzyıla ilişkin ilginç bir mektup rneği. O ağın mektuplarında yazanın adı başa konulurdu. Bundan sonra mektubun kime gönderildiği yazılır, imza atılmazdı. Bunlar çoğu kez elden gönderilirdi.

16:6 Roma yönetimi Anadolu'yu ayrı bölgelere ayırmıştı. Tüm Ege bölgesini kapsayan kesime **Asya Bölgesi** denirdi. Bu en geniş ve en önemli yönetim eyaletiydi.

16:10 Buraya kadar geçen olayları bir seyirci gibi anlatan yazar Luka, bir süre için kendisi de haber gezisine katılıyor ve olanları doğrudan doğruya yaşayan biri niteliğinde konuşuyor.

16:12 Koloni, günümüzde sömürge anlamını taşıyorsa da, smrgeden başkadır. Romalılar kendi insanlarını bir yere yerleştirir, yepyeni bir kent kurar, buraya **koloni** derlerdi.

16:13 Filippililer Roma uyrukluuydu, onlara özel haklar tanınırdı. Burada Yahudi az olduğundan sinagog yoktu. Haber gezisini sürdürenler, Tanrı'dan korkanların (*proselit*) bir ırmak kıyısında toplanabileceğini tasarladı.

16:18 Bir cin ruhuyla kâhinlikte bulunan bu kız Tanrı'nın kurtarışına tanıklık etmiyordu. Pavlos bu gerçekten irak tanıklığı Tanrı mucizesiyle susturdu.

16:19 Roma kentinde en önemli yer arşı meydanıydı. **Agora** diye bilinen bu yerde alışverişten çok kamu sorunları ve konuları görüşülür, çeşitli durumlar gelişimler tartışılır, kararlar verilerdi. Böylelikle halkın genel konulara katılması sağlanırdı.

16:35 Roma yönetiminde yüksek memurların nnden giden, elinde keskin bir balta taşıyan subay. Balta, yöneticilerin kesin yetkisini betimlerdi.

17:18 Bu felsefe okulunun kurucusu İsa'dan önce 341'de Sisam Adası'nda doğan **Epikuros**'tur. ğretmeni **Nafsifanes** ona dünyamızın rasgele bir devinimin (evrim) rn olduğunu ve atom parçalarının bileşiminden oluştuğunu öğretmişti. Yoksul birisi

olan **Epikuros** çevresine topladığı arkadaşlarına öğretmeninin ve kendisinin görüşlerini tanıttı. Yaşamın belirsizliği **Epikurosçular**'ı uğraştırdı ve okullarının doğmasına yol açtı. Öğretilerinde ölümden sonrası için herhangi bir yargı ya da ceza yoktu. Çünkü her şeyin rasgele oluştuğuna inanırlardı. Derslerini Atina'da **Bahçe (Kipos)** denen yerde veren **Epikuros**'un öğrencilerine, ölümlerden diriliş bildirisi çok yabancı geldi.

17:18 Bu felsefe okulunun kurucusu İ.Ö. 335'te Kıbrıs'ta **Kitiyum**'da doğan **Zeno** idi. **Stoa** Yunanca **sundurma** demektir. **Zeno** Atina'da **Renkli Stoa** diye bilinen bir sundurmanın altında ders verirdi. Bu nedenle okula **Stoacılar** dendi. **Stoik** öğretisi kurucusunun öğrettiği temellere bağlı kalmadı. İnsan her işini doğa yasalarına göre yapmalı diye öğretirlerdi. Doğaüstü bir olay olan ölümlerden diriliş olgusu onlara tümenden saçma geldi.

17:19 Arios (Ares) eski Yunanlılar'ın savaş tanrısıdır; **Arios Pagos, Savaştepe** demektir. Romalılar bu tanrıya **Mars**, bu yere de **Mars Tepesi** derlerdi. Mart ayının kökeni budur. Akropol'un (**Parthenon**) kuzeybatısına düşen tepede toplanan yargı konseyi bu adla tanınırdı. En önde yer tutan konseydi bu. Başlangıcı kentin kuruluşuna dayanırdı. Her sorun ve konu burada tartışılır, karara bağlanırdı. **Ariopagos**'tan geçmeyen hiçbir felsefe ya da düşünce yöntemi kendiliğinden tutunamazdı. Sokrates'e bu tepede baldıran zehiri içirildi. Pavlos'un bildirdiği ölümlerden dirilme olgusu Atinalılar'ı sarstı. Böylesini hiç duymamışlardı.

17:21 Atina kenti bir fikir pazarıydı. Burada sayısız insan bilgi ve felsefe satarak geçinirdi.

17:22 Pavlos bir bilgin ve düşünürdü. Böyle önemli bir toplantıda konuşmayı yadırgamadı. Onları düşündürecek yolda konuşarak diri Tanrı'yı tanıttı, hepsini O'na çağırırdı.

17:28 Pavlos'un Atinalı yazarlar ve ozanlar üzerinde de geniş bilgisi vardı. Tek Tanrı gerçeğini anlatmak için bu ozanlardan Giritli **Epimenides**'ten bir dize kullandı. Aynı ozandan başka bir kullanım için (*bkz. Titos'a Mektup 1:12*).

18:18 Korintos'ta Rab onu çetin saldırılardan kurtardığı için.

18:25 Yahya'nın vaftizi günahattan dönüşü (tövbe) kapsar. Mesih'in vaftizi ise yeniden doğuş bulanlara uygulanan, Mesih'le özdeşlik vaftizidir.

19:4 Mesih'e öncülük eden Yahya, günahattan dönmeyi ve vaftiz edilmeyi bildirdi. İsa Mesih, inanlılarına Kutsal Ruh'la vaftizi vaat etti (*bkz. 1:5; 11:16; 18:25; Luka 3:16*).

19:9 İsa "Yol Ben'im" dedi (*Yuhanna 14:6*). Yeşaya peygamber Tanrı inanlılarının Tanrı Yolu'nda yürüdüğünü belirtir (*bkz. Yeşaya 40:3*).

19:19 Altın-gümüş değerlerinin değişmesi bu tutarı bugünkü parayla karşılaştırmayı olanaksız kılıyor.

19:33 Yahudiler Pavlos'la ilgileri olmadığını belirtmek için bir sözcüyü ileri sürdüler, ama bundan bir sonuç sağlayamadılar. Halk bu adamın suçlu olduğunu sanarak var gücüyle haykırdı.

19:35 Asya eyaletinin başkenti Efesos üstün önem taşır, en kutsal özelliklerin koruyucusu sayılırdı. Gökten indiği varsayılan kutsal bir taş sözde onlara emanet edilmişti. Bu tür temelsiz kuramlara bağlanan halk, barut fıçısı gibi patlamaya hazır bir topluluktu. Akli uçmuş bir sürü kafa. Kent görevlisi onları yatıştırabilmek için çok ustalıklı konuştu.

19:41 Korintos valisi Gallio (*bkz. 18:14-16*) ve Efesos'un kent görevlisi erdemli davranışlarıyla ne denli aydın ve ilerici olduklarını herkese sergiledi. İzledikleri yol bugünün yöneticilerine örnektir.

20:5 *16:10*'da haber gezisine katılan yazar Luka yeniden Pavlos'la birlikte yolculuk ediyor.

20:17 Bugünkü **Efesos**'la **Miletos** arasındaki ıraklık çok değildir. **Miletos** limanı gemilerin yanaşabilmesi için **Efesos** limanından daha elverişliydi. **Kaystros** (Küçük Menderes Irmağı) Efesos limanını çamurla dolduruyor, girişi günden güne güçleştiriyordu. Bölgeyi çok iyi tanıyan Pavlos bu yüzden **Efesos**'u atladı, daha uygun liman olan **Miletos**'ta durakladı.

20:28 *Sürü* kullanımı soyut dilde Mesih inanlılarının tümünü anlatır. İsa kendisi ve inanlıları için, "*Ben iyi Çoban'ım; iyi çoban koyunlar yararına canını verir*" demiştir (*Yuhanna 10:11*).

21:8 Kilise topluluğunda çeşitli hizmetler için seçilen yedi hizmet görücünden biri (*bkz. 6:3-6*).

21:24 Musa'ya bildirilen ruhsal yasada, kendini özel adak niteliğinde adayın kişinin yükümlü tutulduğu belirli zorunluluklar vardı. **Nezir** (adağ) diye bilinen ve kendisini Rab'be adayın insanın adaklık süresi son bulunca saçları kesilebilirdi. Bu süre boyunca kişinin tüm ilgisi ruhsal yükümlülüklerle ve ilişkilere doğrultuldu. Adaklığın son bulmasıyla önceki duruma dönülürdü (*bkz. Çölde Sayım 6:1,2*).

21:29 Yahudiler tapınakları konusunda çok titiz davranır, Yahudi olmayı hiçbir koşulla oraya sokmazlardı.

21:38 Komutan, Pavlos'u başka birisiyle karıştırmıştı. Sözüünü ettiği kişi azgın bir kargaşalığa yol açmıştı. Yeruşalim'e gelerek peygamber olduğunu savunan bu adam, surların kendi önünde yıkılacağını öne sürdü, birçok kişiyi buna inandırdı. Giysilerinin altında kama, hançer taşıyan teröristlere önderlik eden bu sözde peygamber, her nerede Romalı ya da Roma yanlısı görse onu öldürmeye ant içmişti. Ayaklanması başarı bulamadı, bağlılarıyla birlikte çöle kaçtı.

22:3 Gamaliel Yeruslm'de hem ruhsal yönetici hem de en saygın tanrıbilimciydi (bkz. 5:34).

22:21 Sevinç Getirici Haber'i uluslara mjdelemeye gönderilen Pavlos, ulusların habercisi olarak bilinir.

22:9 Bu açıklama için bkz: 9:7.

22:28 Roma İmparatorluğu'nun genel nüfusu yaklaşık yüz milyonu. Bunların sadece otuz milyonu yurttaşlık hakkını taşırdı. Geriye kalanlar her tür vatandaşlık hakkından yoksun tutulurdu. Bunlar sorguya çekilirken kamılanabilirdi. Romalı yurttaşa hiçbir zaman işkence uygulanamazdı. Pavlos'un babası özel bir başarı ya da yararlılık gösterdiği için Roma yurttaşlığıyla onurlandırılmıştı.

23:3 Daha nce İsa haktan ırak din kuşaklarını şu sözlerle knamıştı: *"Vay sizlere dinsel yorumcular ve Ferisiler. İkiyzller. Çünkü sizler badanalı gmtlere benziyorsunuz. Bunlar dıştan parlak görünür, ama ileri l kemikleriyle ve her tür iğrenlikle doludur"* (Matta 23:27).

23:3 İsrail yasasına göre suçluluğu saptanmadıkça insan suçsuzdur. Bu adam sözde savunduğu yasaya karşı gidiyordu.

24:5 İsa Galile'nin Nasıra kentinden olduğu için Yahudiler O'na **Nasıralı İsa** derdi. Bu kullanıma değinerek Tertullus alaylı dille, Mesih bağlılarını **Nasıralılar Partisi** diye hafife alıyor.

26:10 Pavlos ilk kilise şehidi Stefanos'un taşlanarak öldürülmesinde önemli etkisi olduğunu belirtti (bkz. 8:1,3).

26:13 Bu açıklama için bkz: 9:7.

26:14 Hizmet kzlerini drtmek için kullanılan ucu bizli değneğe tepen hayvanın acıklı durumunu anlatmak için kullanılan bir deyim.

27:9 Dokuzuncu ayda **Büyük Kefaret Günü**'ne rastlayan en kutsal oruç (bkz. Levililer 16:29-34; 23:27-32).

27:17 Kuzey Afrika'da sığ bir kıyıya verilen eski bir ad. Bataklık kumuyla örtülü bu kıyıya vuran geminin sonucu korkunçtu. Akdeniz'de eski gemicileri en çok ürküten tehlike **Sirtis**'e bindirmektir. Bu kıyının doğu kesimine **Büyük Sirtis**, batı kesimine ise **Kk Sirtis** denirdi (Sidre Körfezi).

27:41 Su yüzüne kadar uzanan sıra kayaların oluşturduğu karşıt akım.

28:11 Eski bir denizcilik simgesi. O çağda birçok gemi bu armayla donatılırdı. **Zeus** ile **Leda**'nın ikiz oğulları **Kastor** ve **Polluks** adındaki iki ilahı simgeleyen bu arma denizcilere güvenlik aşılarıydı. Günümüzde birçok kişinin at nalı, mavi boncuk, sarımsak türünden uğur getireceği varsayılan nesnelere benimsemesi gibi.

28:15 Appius Forumu Roma kentinin güneyinde eski bir kenttir. **Üç Taverna** ise bu kentle Roma arasında önemli bir konak yeridir.

28:20 Musa'dan başlayarak Eski Antlaşma peygamberleri gelmesi beklenen Mesih'i müjdeledi. Peygamberlerin bildirdiğine önem verenler bu umutla yaşadı. Peygamberlerin dediklerine kulak asmayanlarsa Mesih'i yadsıdı, çarmıha çaktırdı; sonra O'nun habercilerine akla gelmedik baskılar yaptı.

ROMALILARA MEKTUP

1:14 Hellenler sözü **uluslar** sözüyle eşdeğer anlamdadır. **Yahudiler** dışında kalanlara **uluslar**, ya da o dönemde dilleri nedeniyle **Hellenler** denirdi.

1:14 Barbarlar: **Yunan** dilini konuşmayanlara, **Hellen** kültüründen etkilenmeyenlere barbar denirdi. Bar bar diye anlaşılabilen seslerle konuşanlar.

2:12 Uzulardan oluşan halk toplulukları.

2:22 Onaylamadığı putları soyup satarak maddi yarar sağlayan aktöresiz, çelişkide bocalayan kişiler. Günümüzde kilise ikonlarını yağma ederek pazarlamaya çıkaranlar sırasından.

8:15 Babacığım. Çocuğun yalnız babası için kullanabildiği içtenlikli söz. Kurtuluş bağıyla Tanrı'ya bağlananın ve Kutsal Ruh'u alanın hiç çekinmeden Tanrı'ya yükselttiği sesleniş. Mesih dünyaya gelmeden önce, genellikle Tanrı'ya **Baba** denemezdi. Çünkü Tanrı'yla insan arasında hiç aşılabilen bir uçurum bulunurdu. Birey kendini Tanrı'nın sadece **kulu** olarak görebilirdi. Ama Mesih'in sağladığı kurtuluş Tanrı'yla insan arasında yepyeni bir bağlantı oluşturdu. Kutsal Tanrı günahattan arıtılan kişiyi oğulluğa-kızılığa kabul etti, inanlının en içten bağıyla O'na **Abba Baba** diyebilmesini olanaklı kıldı. Tanrı kayrasının etkisi bununla belgelenir.

8:29 İsa Mesih ölümler arasından ilk-doğandır. Konuyla ilgili olarak (*bkz. Vahiy 1:5; İbraniler 1:6; Koloseliler 1:15,18; Mezmur 2:7*).

9:29 Orduların Rabbi: YAHWEH Sebaot, Tanrı'nın en önemli adlarından. İlk kez, *1.Samuel 1:3*'te kullanılan bu ad, Tanrı'nın kendi halkına kurtarıcı ve koruyucu olduğunu belirtir (*bkz. Mezmur 46:7,11*). Yeremya peygamber bu adı seksen sekiz kez kullanır.

11:4 Baal, efendi, sahip, koca anlamlarını taşır. İsraililer Mısır'dan Kenan ülkesine gelince bir sürü yerel **Baal** ile karşılaştılar (*bkz. 1.Krallar 18:18*). Bunların kendine özgü adları vardı. Örneğin, Baal Peor (*bkz. Çölde Sayım 25:3*).

Babililer'in baş tanrısı **Marduk'a Bel** denirdi. Baal tarikatları her yanda İsraililer'in tek Tanrı inancına meydan okurdu. Bu tarikat çok kez **Aşera** (tanrıça) inancıyla elele giderdi. Bu uygulamada çeşitli dinsel kötülüğün yanı sıra, çocukların ateşe atılması ve cinsel soysuzluk da bulunurdu. **Baal** tarikatı pek çok İsraili'yi etkileyerek onları Tanrı bağlılığından büsbütün koparıyordu.

11:10 Tanrı kayrasını tepenlerin karşılaştığı ruhsal düşkünlüğe ilişkin Davut böylece peygamberlikte bulundu.

15:12 Yesse kral Davut'un babasıdır. Yeşaya peygamber Mesih'in Davut soyundan geleceğini, İsa'nın gelişinden yaklaşık yedi yüz yıl önce bu anlatıyla bildirmişti.

16:1 İsa Mesih inanlıları ırk, ülke, dil ayrımı gözetmeksizin birbirlerine kardeş, kız kardeş der.

16:22 Haberci Pavlos'a tanrısal esinlemeyle gelen bu mektup, Pavlos'un ağzından yazıcı Tertios eliyle kaleme alındı. Sonra da Fibi kız kardeş eliyle Roma'daki kilise topluluğuna gönderildi (*bkz. ayet 1 ve 2'ye*).

16:23 Bu mektup yazıldığında haberci Pavlos Korintos kentinde ruhsal hizmetini sürdürmekteydi. Erastos Korintos'un haznedarıydı. O da Mesih inanlıları arasındaydı.

KORİNTOSLULARA I. MEKTUP

1:11 Korintos kentinde yaşayan bir kadın. Yakınlarından bazıları Efesos'ta bulunan Pavlos'a, ondan duydukları bu haberi iletti.

2:14 Ruhsal olmayan kişi. Doğal isteklerle yönetilen. Cana bağlı, canla ilgili kişi: **Özdeksel. Tinsel**'in karşıtı (*bkz. Yahuda 19*).

2:15 Tinsel insan. Tanrı Ruhu'nun bütünlediği yeniden doğuşa ulaşan, ruhsal aşamaya yükselen, Ruh'la yönetilen. **Özdeksel**'in karşıtı.

3:1 Ruhsal olması gerekirken, bedeninin kötü isteklerine boyun eğen zayıf ve kararsız inanlılar.

4:9 Roma ordusu savaş tutsaklarını zafer şenlikleri ortasında caddelerden geçirip öldürmeye götürürdü. Haberci Pavlos Mesih'e bağlılıkla hizmet edenleri dünya gözünde böyle betimliyor.

7:38 Ya da, *'kendisini ilgilendiren erden kızla evlenmek iyidir, evlenmemek ise çok daha iyidir.'*

10:7 Haberci Pavlos yalancı tanrılara kesilen sunular konusunu deşmeden önce, Eski Antlaşma'dan alınan örneklerle yalancı tanrılara tapmanın ve bunun yanı sıra cinsel düzensizliğin aşırı kötülüğünü vurguluyor.

10:32 Yahudiler dışında kalan tüm uluslara **Yunanlı** denirdi. Çünkü bunlar **Hellen** kültürüne göre yaşar, **Hellence** konuşurdu.

11:33 *21. ayete bkz.* Orada herkesin birbirinden önce yemeği kapıştığı bildiriliyor, bu düzensiz tutum kınanıyor.

14:2 Korintos'taki kilise topluluğunda Kutsal Ruh'un etkilemesiyle başkalarının anlayamadığı diller konuşmak, dalınca gelmek önemli bir ruhsal aşama sayılmaktaydı. Burada sözü edilen diller ruhsal bir bağış sayılırdı.

14:34 Belirli durumlarda erkeklerin de ağızlarını kapamaları salık veriliyor (*bkz. 28,30 ayetler*).

15:6 Mesih inanlılarının dirilip sonsuz yaşama kavuşacağı göz önünde tutularak, ölümden *uyumak* diye söz edilir.

15:33 Klasik yazarlardan *Menander*'den (İ.Ö. 343-291) alınan, zamanında çok iyi bilinen bir halk deyişimi.

15:44 **Özdeksel.** Maddesel açıdan yaşayan varlık. (*2:14'teki açıklamaya bkz.*).

16:21 “**Ya Rab, Gel**” anlamını taşıyan ve Mesih bağlıları arasında bugüne dek kullanılan selam sözü.

KORİNTOSLULARA II. MEKTUP

6:7 Mesih bağlısı bir asker gibi, iki elinde ruhsal saldırının ve savununun gözle görülmeyen etkin silahlarını taşıyarak Rab'be hizmet sunar (*bkz. Efesoslular 6:2*).

EFESOSLULARA MEKTUP

2:2 Yerle gök arası, cinlerin ve önderleri şeytanın barınağı, eylemleri ve etki alanıdır.

2:14 Tapınak'ta **Yahudiler**'in yerini **Uluslar**'ın yerinden ayıran engel duvarı. **Uluslar**'dan olanlar hiçbir zaman bu duvarı aşamazdı (*bkz. Habercilerin İşleri 21:28-30*).

2:15 Musa'nın yasası **Yahudiler**'e özel yetkiler vermişti. İsa Mesih yasadan çok üstün olan kayrasal kurtuluşu sağlayarak tanrısal düzeni bütünledi. Yasası olanlarla yasası olmayanları birbiriyle barıştırdı, onları bir kıldı (*bkz. Koloseliler 2:14*).

3:10 Göksel yerlerde her yana koşuşan, tüm insanlığı kötülükten kötülüğe sürükleyen bozuk, kirli ruhlar. Bunlar Tanrı'nın Mesih aracılığıyla tasarladığı kurtuluştan habersizdi.

Bu nedenle, insanları etkileyerek onları İsa'yı çarmıha çakmaya ayarttı (*bkz. I.Korintoslular 2:8*). Kilise topluluğunun etkisi ve ruhsal tanıklığı, hiç anlayamadıkları gerçeği şimdi onlara sergiliyor.

4:10 İsa Mesih insansal, evrensel düzeyin üzerine çıkıp her şeyi kendisine bağımlı kılmakla, **yaratılmış her şeyin Rabbi** ve **Tüm Evren'in Başı** olduğunu kanıtlamıştır.

4:11 Kilise topluluğunu yönetene **Çoban (Pastor)** denir. İsa Mesih **Baş Çoban**, O'nun hizmetindekilerse **Çoban**'dır.

6:12 Şeytanın evrensel gücünü daha iyi anlayabilmek için (*bkz. Yuhanna 8:44; 12:31; II.Korintoslular 4:4; Galatyalılar 4:3; Koloseliler 2:8*).

FİLİPPİLİLERE MEKTUP

1:1 Bunlara ilişkin kullanılan başka bir ad: **Diyakon**, Hizmet Görücüler (*Habercilerin İşleri 6:1* açıklamasına bakınız).

3:11 Tüm ölenlerin arasından dirilişe erişmek için (*bkz. Luka 14:14*). Kurtulanların dirilişi.

4:22 Roma kentinde yalancı tanrılara tapınan Kayser'in sarayındaki birçok **kollayıcı** Sevinç Getirici Haber'e iman etmiş, Mesih'e bağlanmıştı (*bkz. 1:13*).

KOLOSELİLERE MEKTUP

1:2 Kolose Anadolu'nun önemli eski kentlerindedir. Bu kentin yıkıntıları Denizli çevresinde **Hierapolis (Pamukkale)** ve **Laodikya (Eskihisar)** yakınlarında, **Honaz**'dan biraz uzaktadır.

2:8 Dünyanın ilkel öğeleri: Göze görünmeyen evrensel güçler (*bkz. Efesoslular 6:12*).

2:11 Sünnetçi küçük bir deri parçasını keser. Mesih'in uyguladığı sünnet ise, bireyi günaha tutsak kılan uygunsuz beden isteklerinden özgürlüğe çıkarır. İnsan eliyle uygulanmayan sünnettir bu; soyut dille belirtilen sünnet..

4:9 Haberci Pavlos Roma kentinde tutukludur. Bu mektubu oradan Anadolu'da **Kolose** kentine gönderiyor.

4:13 Kolose, Laodikya ve Hierapolis (Pamukkale) bugünkü Denizli çevresinde, Mesih'e bağlı üç kilise topluluğunun bulunduğu kentlerdir.

SELANİKLİLERE II. MEKTUP

2:3 Genel kullanımda **Deccal** denen sahte Mesih. Burada onun niteliğini anlatan iki ayrı ad kullanılmakta: **Yasasızlık adamı, Mahva sürükleyen oğul**. İsa Mesih'in yeryüzüne dönüşünden önce açıklanacak Mesih düşmanı (*bkz. Daniel 11:36; I.Yuhanna 2:18*). İsa Mesih, kendisini ele vermeye hazırlanan Yahuda'ya ilişkin '*Mahvolan oğul*' adını kullandı (*bkz. Yuhanna 17:12*).

2:7-9 **Eskatologya** ile ilgili bu açıklamalar **Antikrist**'in ortaya çıkışına değinmekte. Konuyla ilgili başka tanıtımlar için (*bkz. Daniel 11:36; I.Yuhanna 2:18,22; 4:3; II.Yuhanna 7; Vahiy 13:11*). Yasasız kişinin esinlediği gizemli yasasızlık Tanrı gerçeğine karşı ayaklanan isyan ruhu niteliğinde var gücüyle saldırıdadır.

TİMOTEOS'A I. MEKTUP

4:14 Kilise topluluğunda herhangi bir sorumluluğa ya da hizmete atananın üzerine kilisenin İhtiyarları hep birlikte ellerini koyarak dua eder, o kişiyi kutsayıp Rab'be ayırırlar.

5:9 Kilise topluluğunda bazı dul kadınların öbür dul kadınlara karşı belirli sorumlulukları, görevleri vardı. Dulları ve yetimleri genel paradan geçindirenlerin adı bir deftere yazılırdı. Sorumlulukları çok önemliydi. Bu nedenle adı deftere yazılanlar üzerinde titizlikle durulurdu.

5:10 O çağda konukların ayaklarını yıkamak gelenektendi. Bu uygulama alçakgönüllülükle yapılan herhangi bir hizmete eşitdeğerdir.

TİMOTEOS'A II. MEKTUP

4:17 Haberci Pavlos bu sırada yargılanmaktaydı. Birkaç kez yargısı ertelendi, ama sonunda idam edildi.

İBRANİLERE MEKTUP

2:11 Tanrı insanın kurtarıcısını insan soyuyla özdeş kıldı. Kurtuluş başkanını öncesiz çağlardan insanlığa göndermeyi kararlaştırdı.

3:8 İsrail halkının kırk yıl süreyle çölde Tanrı'ya başkaldırışıyla ilgili üzücü olay.

3:11 Tanrı'nın inanlıları için vaat ettiği miras. O'nun Mısır'dan kurtardığı halk, imansızlığı ve söz dinlemeziği yüzünden, vaat edilen dinginliğe erişemedi. Tanrı bağlısının iman yolculuğu onu vaatle belirtilen dinginliğe ulaştırır (*bkz. Efesoslular 6:10-20*).

4:8 İsraililer'in Musa'yı izleyen yöneticisi. Bu insanlar Yeşu'nun önderliğinde Filistin ülkesini alarak on iki soy arasında bölüştü. Ülkeye sahip olmakla bir bakıma dinginliğe kavuşmaları gerekiyordu.

5:6 Melkisedek: Eski Antlaşma'da rastlanan saygın bir rahip, ilgi çeken biri. Tanrı onu gelecek olan Mesih'i simgeleyen bambaşka bir insan olarak tanıtır (*bkz. Mezmur 110:4*). İbrahim Melkisedek'in kendisinden üstün olduğunu kabul etti. Önemli bir yengi kazandıktan sonra ona armağanlar sundu, Melkisedek de İbrahim'i kutlu kıldı. Bu adamın anası babası bilinmiyor. Bu bakımdan, apayrı önem taşıyan bir rahiptir o; İsa Mesih'i betimlemektedir.

7:8 İbrahim soyundan gelen ölümlü Levioğulları, öte yandan da onlara karşı başlangıcı-sonu olmayan Melkisedek.

9:5 Kerub'un çoğulu: Kerubim (Kerublar). *Yaratılış 3:24*'te Tanrı onlara yaşam ağacını günahlı insandan koruma görevini vermişti. Daha sonra Tanrı tapınağında **Kutsallar Kutsalı**'na gölge salan bu simgesel, göksel varlıklar (*Mısır'dan Çıkış 25:18-22*) yüceliğin gücünü betimlerdi. Kanatlı, eli ayağı olan canlı varlıklardır bunlar.

10:22 Kan serpmekteki amaç *'kutsal kılmaktır* (*bkz. 12:24; 1.Petros 1:2; Levililer 4:2-7; 16:14-19*).

11:28 Musa'nın iman buyruğuna uyarak kan serpmesini uygulayanlar, yargı için gelen Tanrı meleğinden kurtuluş ve yaşam doğrultusunda yararlandılar.

PETROS'UN I. MEKTUBU

1:2 Kan serpmekteki amaç *'kutsal kılmaktır* (*bkz. İbraniler 10:22; 12:24; Levililer 4:2-7; 16:14-19*).

YAHUDA'NIN MEKTUBU

Ayet 7 *'Doğal ilişki dışında sapıklık yapan.'* Eşcinselliğiyle tanınan Sodom ile Gomorra halkı Lut'u ziyarete gelen iki melek ile sapık ilişki kurmaya kalkıştı. Melekler onların gözlerini kör etti (*bkz. Yaratılış 19:1,5,11*).

VAHİY

Önsöz: Eskatologya, tanrıbilimde son görünümle ilgili olgular bilimi.

1:8 Alfa, Omega Yunan alfabesinin ilk ve son harfleridir. *'A'dan Z'ye dek her şey Ben'im'*, dercesine.

1:10 Mesih bağlıları için tapınma günü, haftanın ilk günü olan **Pazar**. Bu gün İsa Mesih'in ölümler arasından dirildiği gündür; böylece haftadan haftaya kutlanır.

2:6 Nikolacılar: Yeni Antlaşma'da rastlanan, ödün veren, belirli durumlarda rasgele cinsel ilişkileri öneren o dönemin yaygın bir tarikatı.

2:17 Musa yönetimindeki İsrail topluluğuna Tanrı'nın çölde sağladığı göksel yiyecek (bkz. *Mısır'dan Çıkış 16:33*).

6:6 Bir dinar, bir gündelik. O çağda bu para sekiz günlük yiyecek satın almaya yeterdi. Oysa burada aşırı pahalılık durumu belirtilmekte.

16:16 Armagedon. 'Megiddo Dağları' (Karmel olabilir). Yahuda kralı Yoşiya bu kent yakınlarında, İ.Ö. 609'da Mısır Firavunu Neko'nun ordusu tarafından yenilgiye uğradı, yaşamını yitirdi. (bkz. *II.Krallar 23:29,30; II.Tarihler 35:20-25; Yeremya 22:10; bölüm 46; Yeremya'nın Ağıtları 4:20*). Babil ve Mısır orduları hızla Aşur imparatorluğunun mezarını kazmaktaydı. Babil'le Mısır arasında dönemin dev gücü olabilme çabasıyla çetin bir didiniş görülmekteydi. Karkemiş (Türkiye'nin Suriye sınırında, Fırat'ın kıyısında) çok önemli bir kavşak ve ticaret kentiydi. Firavun Neko kuzeyde bu önemli kenti amaçlayarak sefere çıktı. Yoşiya Babil'in tarafını tutmayı kendisine daha yararlı sanarak, Firavun Neko'ya karşı savaşa atıldı. Firavun'un uzlaşma arayıcı sözlerine hiç aldırış etmedi. Böylece, Megiddo düzlüğünde Mısır'la Yahuda arasında çetin bir savaş oldu. Kral Yoşiya yaralanarak öldürüldü (İ.Ö. 609); herkes bu dürüst kralın ölümüne yas tuttu. Bu arada Firavun'un orduları geciktirildi. Tarihsel Karkemiş savaşı Mısırlıların yenilgiyle ve geri çekilmesiyle sonuçlandı (İ.Ö. 605). Mısır'ın ikbali söndü. Karkemiş'i ele geçiren Babil'in yıldızı parladı. Bu sonuç Megiddo'da Mısır ordusunun durdurulmasından kaynaklandı. Megiddo vadisi başka orduların da yenilgiye uğramasına sahne oldu (bkz. *Hakimler 5:19*). Megiddo, 'Orduların Yıkımı'nı betimleyen bir ad olarak kaldı. *Vahiy 16:12-16* kesimi İsa Mesih'e karşı savaşa kalkışacak yeryüzü hükümlerlerini bekleyen akıbeti okuyucunun gözü önünde canlandırıyor.

16:21 Maden para ağırlığını gösteren eski bir ölçü. Ağırlık dönemden döneme, yerden yere değişirdi. Ancak **talant ağırlığı** dendiğinde, çok ağır bir nesneden söz edildiği anlaşılırdı.

19:1 Halleluyah. Mezmurlar'da çok rastlanan bu şükür sözünün anlamı **YAHWEH'ye ŞÜKREDİN**'dir. Yeni Antlaşma'da yalnız bu bölümde geçer.